

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 1798/1-VIII/12 09.11.2015. године	
---	--

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој I редовној седници, одржаној дана 09.11.2015. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије о докторској дисертацији: ВОЈНА ИКОНОГРАФИЈА ОД III ДО V ВЕКА НА ПРОСТОРУ ИЛИРИКА, кандидата мр Немање Мрђића и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 23.03.2010. године.

<u>Доставити:</u> 1x Универзитету у Београду 1x Комисији 1x Стручном сараднику за докторске дисертације 1x Шефу Одсека за правне послове 1x Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Војислав Јелић
---	--

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
<u>04/1-2 бр.6/2798</u> (број захтева)	
<u>9.11.2015.</u> (датум)	

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Немање (Петар) Мрђића

(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ

Немања (Петар) Мрђић

(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под насловом:

Војна иконографија од III до V века на простору Илирика

06-17848/45-

Универзитет је дана 15.05.2012. својим актом под бр 12 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Војна иконографија од III до V века на простору Илирика

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Немање (Петар) Мрђића

(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 14.05.2015. одлуком факултета под бр 660/1-X/9 у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1. др Мирослав Вујовић	ванредни проф.	археологија	Филозофски ф.
2. др Јелена Цвијетић	доцент	исто	Филозофски ф.
3. др Снежана Голубовић	виши научни сарадник	исто	Археолошки институт

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 9.11.2015.

Прилог: 1. Извештај комисије са предлогом 2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја 3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА <u>Проф. др Војислав Јелић</u>
--	---

Реферат о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Кандидат Немања Мрђић (рођен 1978. године у Београду) дипломирао је на Одељењу за археологију Филозофског факултета 2004. године. Од 2005. године запослен је у Археолошком институту у Београду. Магистрирао је 2009. године на одељењу за археологију Филозофског факултета у Београду са темом: *Топографија и урбанизација Виминацијума*. На одељењу за археологију Филозофског факултета у Београду је 2010. године уписао јер и докторске студије.

Докторска дисертација мр Немање Мрђића *Војна иконографија од III до V века на простору Илирика* састоји се од 409 страна текста у ужем смислу, 28 страна библиографије са наведених 228 библиографских јединица. Илустративни део рада састоји од 293 стране.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Nemanja Mrđić Roman Cultural Heritage As A Tourist And Educational Resource; Archaeological Heritage: Methods Of Education And Popularization. Edited By Rokšana Chowanec And Wieslaw Wieckowski. BAR (British Archaeological Reports) International Series 2443. Oxford 2012. Archaeopress: 121-127.

Snežana Golubović, Nemanja Mrđić Territory of Roman Viminacium – From Celtic to Slavic Tribes, *Anodos* 10/2010, Trnava 2011, 117-126.

Olivera Ilić, Snežana Golubović, Nemanja Mrđić Supplying and Transport along Danube Limes in Upper Moesia, *Arheologija i prirodne nauke* 6/2010, Beograd 2011, 61-76.

Bebina Milovanović, Nemanja Mrđić The She-Wolf Motif with Romulus and Remus on a Tomb Stela of an Augustal from Viminacium. *Bollettino di Archaeologia on line – volume special*. 90-94.

Miomir Korać, Nemanja Mrđić *Itinerarium Romanum Serbiae*, Multimedijalni DVD, 2008. Elektronska interaktivna multimedija

Miomir Korać, Nemanja Mrđić, Snežana Golubović *Itinerarium Romanum Serbiae, Road Of Roman Emperors In Serbia*, Center for New Technologies Viminacium, Beograd 2009

Miomir Korać, Nemanja Mrđić Cemetery as a battlefield. Weapon finds from Viminacium cemeteries XVI ROMEC (The Roman Military Equipment Conference), *Xantener Berichte* 16, 2009, 107-123.

Snežana Golubović , Nemanja Mrđić, C. Scott Speal KILLED BY AN ARROW – GRAVE No. 152 FROM VIMINACIUM, XVI ROMEC (The Roman Military Equipment Conference), Xantener Berichte 16, 2009, 55-63.

Mrđić, A. Raičković, S. Redžić Putevima rimskih imperatora po Srbiji-kulturno nasleđe u službi turizma i održivog razvoja, *Unapređenje turizma kao faktor razvoja privrede republike Srbije*, Beograd 2010, 444-454.

Miomir Korać, Radmila Pavlović, Nemanja Mrđić Viminacijum – daljinska detekcija i gis, *Arheologija i prirodne nauke* 1, 2006: 21-36

Miomir Korać, Vojislav Stojanović, Nemanja Mrđić Primena georadara u istraživanjima rimskog akvedukta na viminacijumu, *Arheologija i prirodne nauke* 1, 2006:37-46

Miomir Korać, Nemanja Mrđić, Mirko Mikić Kartiranje rimskog akvedukta na Viminacijumu uz pomoć globalnog sistema za pozicioniranje (gps), *Arheologija i prirodne nauke* 2, 2007: 7-20

Dragana Rogić, Nemanja Mrđić Vlaga-uzrok štete na fresko slikarstvu, *Arheologija i prirodne nauke* 1, Beograd, 2006, 119-126

Mirko Mikić, Vojislav Stojanović, Nemanja Mrđić Primena gradiometra za potrebe zaštitnih arheoloških istraživanja na Viminacijumu – lokalitet Rit, *Arheologija i prirodne nauke* 2, Beograd, 2006, 21-26

Nemanja Mrđić, Katarina Hegner Arheološko istorijska interpretacija ostave rimskog srebrnog novca iz Donjeg Crniljeva. *Petničke sveske* 42, Valjevo 1996, 44-58, slike 1-4. Valjevo: Istraživačka stanica Petnica.

Radivoje Arsić, Nemanja Mrđić Petnička pećina – Dvorana sa viggledima. *Petničke sveske* 46. Valjevo: Istraživačka stanica Petnica.

Nemanja Mrđić Zaštitna arheološka istraživanja na liniji bunara 5 (LB-5) – Arheološki lokalitet Viminacijum. *Arheološki pregled* 2/3, Beograd 2008, 55-59.

2. Предмет и циљ дисертације:

Предмет докторског рада *Технологија производње стакла и производни центри на простору Средоземне Дакије* мр Након смрти Александра Севера започла је нова ера позната као период војничких царева или период војне анархије. У току пет деценија расположење војске и њена наклоност били су једини критеријум у избору императора. Управо стога је иконографија уопште у великој мери била посвећена трупима, што се најбоље огледа на реверсним представама новца. Период опоравка Царства и стабилизације који је уследио након успостављања тетрархије наставио је праксу фаворизовања војне иконографије. Економска криза, притисак варвара и дезинтеграција војске који су довели до коначног слома Царства огледају се и у постепеном губљењу иконографских представа у свим облицима осим на новцу. Један од циљева овог истраживања било би и утврђивање процеса варваризације војске и како се он одразио на развој војне иконографије. За проучавање је изабран простор Илирика који у касној антици он представља заокружену целину. Војска која је регрутована на овим просторима сматрана је за елиту империје и често је представљала језгро трупа. Порекло великог броја императора са овог простора, поготово оних који су поникли из редова војске, ставља их у позицију која је могла пресудно да утиче на развој иконографије коришћене у пропагандно политичке сврхе. Постепени процес варваризације војске може се пратити у пуној мери управо на овим просторима. Основни истраживачки медијум је новац и то у највећој мери онај пореклом из регионалних ковница (Виминацијум, Сирмијум, Сисција, Тесалоника...). Као један од основних циљева истраживања истиче се и реконструкција изгледа војника и војничке униформе, поготово оних делова опреме сачињених од пропадљивих материјала који се нису могли очувати, као што је тканина или кожа. Истраживање је усмерено и на развој иконографије кроз време, односно анализу идеолошког утицаја императора, најпре преко представа на новцу као основном пропагандном средству. Проучавање иконографије на нумизматичком материјалу раздвојено је у два правца: 1. *Иконографија царске униформе и војне опреме*: Ликови царева редовно се срећу на аверсним представама. У случајевима када су они представљени у војној опреми детаљно су приказани шлемови и делови грудног оклопа и плашта (*paludamentum*). За разлику од аверсних представа, реверсне представе често садрже целу фигуру, са пуном ратном опремом, али сходно томе и далеко мање детаља; 2. *Иконографија везана за регуларну војску*: Представе војника мењају се систематски током периода. Током касне антике редукује се и број војника у сценама. Транзиција од паганства ка хришћанству може се пратити кроз приказ инсигнија на којима се уместо симбола легија све више јавља Христов монограм као универзални симбол за све трупе.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

- Иконографија одражава изглед, опрему и инсигније војника из различитих периода.
- Војне инсигније приказане на касноантичком новцу носе реалне ознаке легија које се могу идентификовати путем реверсних легенди.
- Рељефни прикази на надгробним споменицима војника могу се везати и за личност, ранг, тачан период и јединицу.

- Представе на новцу су средство пропаганде. Ови прикази могу се прецизно датовати и јасно одсликавају коришћену опрему и оружје.

- У војној иконографији на касноантичком новцу је примењиван принцип елите, којим се фаворизују само најзначајније трупе.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

1. *Уводна поглавља* (стр. 1-16): У почетном поглављу кандидат је дефинисао просторни и хронолошки обим истраживања са посебним освртом на предмет, циљеве и методолошки приступ. Посебна пажња посвећена је историјату истраживања теме као и развоју и организацији римске војске.
2. *Преглед иконографских извора* (стр. 17-29): Ово поглавље посвећено је различитим изворима који су коришћени као основа за истраживање при чему је нарочита пажња посвећена најважнијим историјским, писаним изворима изложеним у посебном делу (стр. 23-29). Као засебна тема у овом поглављу обрађене су и представе војске на накиту и утилитарним предметима (стр. 33-39) међу којима се поред стакленог келнског пехара и царских представа на теговима анализирају и прикази вијних божанстава са окова скиптра из Маргума и Виминацијума као и прикази лова са ликсузног сребрног посуђа са Магуре.
3. *Иконографија војске* (стр. 40-124) У трећем поглављу разматране су најпре карактеристичне промене у приказивању војске током касноантичког периода. Транзиција од паганства ка хришћанству огледа се у појави нових симбола на инсигнијама а посебно Христовог монограма а војници се приказују под пуном опремом са палудаментумом и дубокој обући која замењује традиционалне приказе кнемида. Посебно су разматране представе пешадије, коњице и морнарице као и специфични начини ношења и коришћења оружја и војне опреме. У подпоглављу *Иконографија непријатеља* (стр. 98-100) мр. Немања Мрђић поклања дужну пажњу важної компоненти касноантичке иконографије која обухвата представе римских царева, божанстава и војника са палим или заробљеним непријатељима као и динамичне сцене сукоба са римским противницима. Након тога следи посебан осврт на поједина божанства која су нарочито поштована у војним круговима (Марс, Јупитер, Јунона Соспита, Венера Виктрикс и Херкул) и позната као *diis militaris*. У наставку овог поглавља кандидат даје преглед реверсних легенди везаних за иконографске представе војске.
4. *Царска иконографија* (стр. 125-165) У четвртом поглављу изложени су иконографски прикази касноантичких царева који се, надовезујући се на претходну традицију, приказују под оружјем не ретко у тријумфалном замаху борбе са противником. У овом смислу посебно су истакнути прикази са Београдске камеје и скулпторални прикази царева из Венеције, Ниша,

- Брестовика и Гамзиграда. И у овом поглављу као посебна и незаобилазна тема издвојене су аверсне и реверсне представе императора на новцу.
5. *Оружје као елемент иконографије* (стр. 166- 382) У петом поглављу усмерена је пажња ка свеприсутном елементу војне иконографије – наоружању и опреми касноантичког војника. Овде су најпре анализирано наоружање излагано у виду трофеја и њихове представе у скулптури, рељефу и новцу. Затим су разматрани различити делови парадног наоружања коришћеног у саставу маневарских приказа борби (*Hypica gymnasia*) али и оклопи, шлемови, мачеви, копља, плумбате и бојне секире као делови редовног личног наоружања касноримског војника. Посебно је истакнуто представљање војних инсигнија (*aquilaе, dracones, imago, signum, vexillum*) и њихова честа појава како у оквиру монументалне архитектуре тако и на реверсима касноантичког новца. У овом поглављу разматрана је улога војничких појасева ко битног и препознатљивог дела војне опреме као и прикази одеће, обуће, капа и фибула.
  6. *Иконографија фортификација* (стр. 383-388). У овом поглављу анализирани су прикази фортификација на касноантичким мозаичким сценама, илуминацијама историјских извора и новцу. Међу првима је посебно издвојени чувени приказ лавиринта из Галеријеве палате у Ромулијани, док се код потоњих симболика фортификације на реверсним представама тумачи кроз три тип представа: сложених представа утврђења са кулама и капијом; утврђени град са сценом цара који приноси жртву; и шематизовани приказ града. Међу вињетама којима су илуминисани делови Нотиције Дигнитатум, и у којима кандидат с правом не сагледава реалне изгледе градова, издвојени су различити прикази Виминацијума као седиште провинцијског дукса (*Dux Moesiae Primae*) у неколико средњовековних преписа овог важног касноантичког списка.
  7. *Закључна разматрања* (стр. 394-409) У завршном поглављу кандидат резимира резултате својих истраживања истичући сличности и разлике војне иконографије из периода принципата и касноантичког доба. Истакнута је промена у начину осликавања римског тријумфа који сада обилује насилним, или чак, како кандидат истиче *бруталним* сценама физичког уништења а не само потчињавања супарника. Посебно је наглашена еволуција иконографских представа у складу са постепеном варваризацијом римске војске која у касноантичком раздобљу достиже кулминацију досељавањем ратничких варварских племена на границе царства ради његове одбране. Коначно, кандидат разматра утицај хришћанства на касноантичку војну иконографију истичући јасно поступност транзиције и посебно одсуство хришћанских иконографских елемената у константиновској епохи у којој готово да нема трага оној театаралности и динамици промене коју описују каснији хришћански апологети.
  8. *Литература* (стр. 410-439)
  9. *Каталог* (стр. 1-288) У засебном делу рада дат је детаљан каталог представа у писаним изворима, ликовних представа (скулптура, мозаик, фрескосликарство), налаза наоружања, војне опреме и утилитарних предмета, а у наставку каталог представа бродова и нумизматички каталог.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Докторска дисертација мр Немање Мрђића представља обиман и студиозан рад у коме је по први пут приступљено свеобухватној анализи разноврсног војног иконографског тезауруса касне антике и то не само са простора Илирика који је назначено просторним границама истраживања, већ често и знатно шире територије која заправо обухвата границе простране касноримске империје. У синтези резултата својих истраживања колега Мрђић истиче жилавост главних постулата римске државне идеологије исказаних у војној иконографији кроз афирмацију ратничког успеха и врлина (*virtus, honos, concordia, fides, clementia*). Он, закључује да без обзира на појаву нових, хришћанских врлина и идеала они нису могли да победе, бар не у кратком року, римску традицију дубоко укоревану у срж римљана. Као јасне разлике у односу на принципатску иконографију тријумфа мр Немања Мрђић истиче бруталне сцене убијања непријатеља које су нарочито просутне на јављају готово искључиво на бронзаном новцу. Кандидат ово објашњава чињеницом да је овај новац широке употребе био превасходно намењен обичном народу, популацији природно и неминовно највише изложеној нападима варвара. Поред заштите и сигурности, државна идеологија нудила је и освету непријатељима царства, па је, како закључује колега Мрђић, сурова бруталност била управо оно што је обичан народ и тражио од цара. Насупрот томе, кандидат нуди и објашњење статичних сцена тријумфа приказаним на златном новцу, које су упућене ужем кругу поданика вишег сталежа али и варварским плаћеничким трупима. те су *прилагођене* сензибилитету циљних група којима је златан новац пласиран. У своме раду мр Немања Мрђић посебно наглашава еволуцију иконографских представа у складу са постепеним променама у врстама наоружања и изгледу војне опреме. Ово се нарочито односи на изражену варваризацију римске војске која, почев од 2. века, у касноантичком раздобљу достиже врхунац не само честим ангажовањем страних трупа већ и досељавањем ратничких варварских племена на границе царства. Коначно, кандидат у свом раду анализира утицај хришћанства на касноантичку војну иконографију истичући јасно поступност транзиције и очито одсуство хришћанских иконографских елемената (лабарум, крст) у константиновској епохи у којој готово да нема трага оној театарности и динамици промене коју касније описују хришћански апологети.

6. Закључак:

Дисертацију мр Немање Мрђића *Војна иконографија од III до V века на простору Илирика*, одликује поуздан методолошки приступ и добро промишљен концепт рада уз коришћење релевантне и обимне научне литературе. У изради докторске тезе кандидат се придржавао раније дефинисаног истраживачког плана чиме је у највећој мери одговорио на постављене захтеве. Свеобухватна анализа разноврсног војног иконографског тезауруса касне антике са простора Илирика није до сада предочена у форми посебне научне синтезе што указује да је рад мр Немање Мрђића оригинално научно дело са посебним значајем за будућа истраживања ове теме. Имајући све наведено у виду износимо пред Наставно-научно веће Филозофског факултета позитивну оцену рада *Војна иконографија од III до V века на простору Илирика* и сматрамо да кандидат мр Немања Мрђић може приступити његовој јавној одбрани.

У Београду 13.10. 2015

проф. др Мирослав Вујовић (ментор)

др Снежана Голубовић, научни сарадник

доц. др Јелена Цвијетић